

Ο Πύθων απειλεί τη Λητώ και τα δύο της παιδιά, τον Απόλλωνα και την Αρτέμιδα.

Η Πυθία κάθεται επάνω στον τρίποδα. Πίσω της φυτρώνει η δάφνη.

Η θέση των Δελφών στην αρχαία ελληνική θρησκεία

Οι Δελφοί είχαν όλες τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί το μεγαλύτερο και πιο σεβαστό Μαντείο στην αρχαιότητα, Μαντείο με παγκόσμια ακτινοβολία.

Ένα υποβλητικό και επιβλητικό τοπίο με γαλήνη και αντάρες, με θάλασσα από ήμερες ελιές και κορπούς σαθρούς βράχους, μια πλούσια μυθολογία που ξεκινάει από τις απαρχές της ανθρώπινης ζωής, πώς δε θα τραβούσαν τους αετούς που έστειλε ο πατέρας των θεών Δίας για να του δείξουν το κέντρο της Γης; Εδώ συναντήθηκαν οι αετοί, εδώ και ο ομφαλός της Γης.

Ευάγγελος Πεντάζος

Έφορος Αρχαιολόγος

Ο μύθος, το Ξεπάσμα της αγωνίας της ψυχής του ανθρώπου και το παραμύθι που μορφοφάνει τη ζωή και ξερκίζει το κακό, συναντιέται πλούσιος στους Δελφούς. Η δημιουργία των πρώτων ανθρώπων μετά τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα, η αέναη πάλη του Καλού με το Κακό και ο φόνος του Πύθωνα, φύλακα του ιερού, από το τόσο του Απόλλωνα, η αναζήτηση από τον Απόλλωνα του τόπου για την ίδρυση του ιερού του και το χάσμα με τους ατμούς, «το πνεύμα», είναι οι βασικοί χαρακτηριστικοί μύθοι που κυριάρχησαν στους Δελφούς. Όταν το ιερό έγινε ισχυρό και διάσημο, όλες οι πόλεις και όλοι οι ευγενείς προσπαθούσαν να συνδέσουν τους θεούς τους και γενάρχες τους με τους Δελφούς. Οι μύθοι πλουτίστηκαν, απόκτησαν πολλά κλαδιά και παρακλάδια, προσαρμόστηκαν κατά τις επιθυμίες των δυνάτων και γι' αυτό υπάρχει πλήθος παραλλαγών

της δελφικής μυθολογίας. Έπρεπε να χωρέσουν όλοι και να πάρουν λίγη δόξα από τη μεγάλη φήμη του ιερού. Όταν άλλαξαν οι κοινωνικές δομές, εμφανιζόταν σαν εκπρόσωπός τους ένας νέος θεός που είτε κυριαρχούσε και εκτόπιζε τον παλιό θεό είτε συμβιβαζόταν μαζί του. Στους Δελφούς η μητριαρχία (Γη, Αθηνά, Διώνυσος) συμβιβάστηκε με τον πατριαρχικό θεό Απόλλωνα και επιβίωσε στη λατρεία και στην κυριαρχία για τρεις μήνες το χρόνο στους Δελφούς.

Οι σπουδαιότεροι θεοί του ιερού, Αθηνά, Διώνυσος, Απόλλωνας, είναι τα αγαπημένα παιδιά του Δία και απ' αυτόν παίρνουν τη δύναμή τους. Ακόμα, ο Απόλλωνας πολλές φορές ταυτίζεται με το Δία.

Ο τόπος

Στην πλαγιά μιας χαράδρας, ανάμεσα στον Παρνασσό και την Κίρ-

φη, που ξεκινάει από την Αράχονβα και καταλήγει σχεδόν στο Χρισό, στη μέση της οποίας ρέει ο ποταμός Πλειστός και κυριαρχείται από τον ελαιώνα, ιδρύθηκε το Μαντείο με το ιερό του. Κάτω από τις απαστράπτουσες Φαιδριάδες (η ανατολική Υάμπεια, σημερ. Φλεμπούκος, και η δυτική Ναυπλία, σημερ. Ροδινή, με τη φοβερή αντανάκλαστικότητα και τη σαθρότητα των ασβεστογενών και σχιστολιθικών πετρωμάτων, το ιερό, η «κοινή εστία των Ελλήνων», ελαμψε και άντεξε για χιλιετίες τις φοβερές κατολισθήσεις. Φαίνονται και σήμερα οι διάσπαρτοι στο ιερό βράχοι που δεν σταμάτησαν να πέφτουν από την αρχαιότητα. Πρόσφατη είναι η καταπλάκωση της κρήνης Κερνά και οι βραχοπτώσεις στην περιοχή της Κασταλίας, που άρχισε να στερεώνεται το 1991. Το ιερό της Προναίας γλιτώσε από το βομβαρδισμό των βράχων, που σταμάτησαν από τις ελιές.

Ομφαλός της γης.

Το όνομα

Οι Δελφοί πήραν το όνομα αυτό ίσως από τον 7ο π.Χ. αι., πιθανώς από το δελφύς (ρίζα δελφ-), που σημαίνει κοιλιά, μήτρα, κοιλόν. Ο Δελφός στη μυθολογία είναι γιος του Ποσειδώνα, θεού των πηγών και των υδάτων, και της Μαινάδας και των υδάτων, και της Μαινάδας του Διονύσου Θυίας, που ήταν κόρη του Κασταλία, απ' όπου και η Κασταλία πηγή. Παλαιότερα αναφέρεται από τον Όμηρο με το όνομα Πυθώ, από το πύθω = σαπιζώ, γιατί ο Απόλλωνας μετά το φόνο του Πύθωνα τον άφησε να σαπίσει. Όταν κυριαρχούσαν, επί μητριαρχίας, στο ιερό ο Διόνυσος και η Γη, πριν από την εμφάνιση του πατριαρχικού Απόλλωνα, η περιοχή ονομαζόταν Θυία, από τις μαινομένες Μαινάδες του Διόνυσου, τις Θυιάδες (θύω = μανίζω).

Η ίδρυση - μυθολογία

Ο μύθος λέει ότι τους πρώτους

χρησμούς τους έδινε η μητέρα Γη, η κυρίαρχος του ιερού μαζί με τον Ποσειδώνα, θεό των πηγών. Παλιότερη μάντισσα ήταν η μυθική Σίβυλλα, που έδινε χρησμούς από τον ομώνυμο βραχό, και μετά η Ηροφίλη, που ονομάστηκε (από τον Ηρόδοτο), Πυθία. Έπειτα την εξουσία την πήρε η Τιτανίδα Φοίβη, που την παρέδωσε στον Απόλλωνα. Ήδη προούπήρχε ο Διόνυσος, μητριαρχικός θεός της φύσης και των οργίων, μαντικός θεός κι αυτός. Εκφραζόταν με τις εκστασιαζόμενες γυναίκες. Άλλος μύθος λέει ότι ο Απόλλωνας, ψάχνοντας να βρει τόπο για να ιδρύσει ιερό, έφτασε με Κρήτες εμπόρους στην Κίρρα και ανέβηκε στους Δελφούς, Θυία τότε, σκότωσε τον Πύθωνα που φύλαγε το ιερό και ίδρυσε το Μαντείο του. Σε άλλη παραλλαγή του μύθου, τον άρπαξαν πειρατές, τον γλίτωσε δελφίνη και ήρθε στους Δελφούς, όπου, μετά το φόνο του Πύθωνα, ίδρυσε το Μαντείο του. Τέλος αναφέρεται ότι ένα βοσκός, ο Κουρήτας, έχανε τις κα-

τοίκες του ή τις έβλεπε να φέρονται παράξενα. Ψάχνοντας βρήκε το χάσμα απ' όπου έβγαιναν αναθυμιάσεις, ζαλιστηκε και άρχισε να βγάξει κραυγές. Αυτό διαδόθηκε, προκάλεσε το ενδιαφέρον και θεωρήθηκε θεϊκό σημάδι. Ένας τρίποδος, που τοποθετήθηκε πάνω στο χάσμα για να μη πέφτουν μέσα, είναι και το πρώτο πρόχειρο Μαντείο.

Δελφική Θεολογία

Το κεντρικό στοιχείο της δελφικής θεολογίας είναι ο αγώνας του καλού με το κακό, της τάξης με την αταξία. Είναι πνευματική θρησκεία, με κέντρο τον άνθρωπο και την ηθική. Ο Δίας-Απόλλωνας, που αντιπροσωπεύει την τάξη, τη γαλήνη, τη ζωή, συγκρούεται με τον Πύθωνα και τη Δελφίνη, δράκοντες που αντιπροσωπεύουν τα νερά, τα σύννεφα, το θάνατο. Μετά τη νίκη των δυνάμεων της τάξης ο Απόλλωνας παίρνει το όνομα και τα

σύμβολα των νικημένων (Πύθιος). Σ' ανάμνηση, γίνονται τα Σεπήρια, γιορτές που αναπαριστούν τον φόνο του Πύθωνα, για να δοξάσουν τον Απόλλωνα, το νέο κυρίαρχο του ιερού, και να εξευμενίσουν τις δυνάμεις του κακού που δεν εξαφανίστηκαν μετά την ήττα τους και παραμένουν επικίνδυνες.

Προτού όμως φθάσει η θρησκεία σ' αυτό το υψηλό επίπεδο, αναμφισβήτητα έχουμε στους Δελφούς μια λατρεία της άγνωστης φύσης με τη λιθολατρία, που άφησε σα δείγματα της τιν ομφαλό, την πέτρα της Σίβυλλας και την πέτρα του Κρόνου.

Ακολούθησε η φιδολατρία, ένα πρώιμο θρησκευτικό στάδιο, όπου λατρεύεται ο δράκοντας Πύθων, θεός και προστάτης του ιερού. Είναι ο Πύθωνας που σκότωσε ο Απόλλωνας και ίδρυσε το Μαντείο του.

Στα νεολιθικά χρόνια έχουμε μια λατρεία του Πύθωνα και της Δελφίνης, όχι όμως στους Δελφούς (Πυθώ τότε) αλλά κοντά στη ση-

λιά του Κωρύκιου άντρου (κώρυκος = δερμάτινος σάκος) του Παρνασσού. Εκεί λειτούργησε το πρώτο μαντείο. Η μαντική γινόταν αρχικά στα σπήλαια, γιατί τα θεωρούσαν σαν πέρασμα στον κάτω κόσμο, και το λεγόμενο χάσμα των Δελφών ίσως να υποδηλώνει την αρχική λατρεία σε σπήλιό. Εκεί (στη Λυκώρεια), κατά μια παράδοση, έγινε ο αγώνας για την επικράτηση και οι Φωκείς αργότερα κατέλαβαν την τότε Πυθώ (ομηρική). Άλλη παράδοση μας λέει ότι οι Δωριείς έμειναν για λίγο καιρό στη Λυκώρεια και τον 8ο αι. π.Χ. κατέλαβαν την Πυθώ (Δελφούς) και διατήρησαν τον θεό τους Ηρακλή μαζί με τον Απόλλωνα (βλ. και Ιστορία σελ. 00).

Όταν κυριάρχησε το Μαντείο των Δελφών και αποκτήσε δύναμη και φήμη, στο Κωρύκιο άντρο επικράτησε η λατρεία του Πάνα και των Νυμφών και αργότερα γιορταζόταν η γέννηση του Διόνυσου με μαϊναιδικά όργανα. Τα Δαδοφόρια, που καθιερώθηκαν για να τιμήσουν τη γέννηση του Διόνυσου, είναι οργιαστικές εκδηλώσεις από μαινομένες ακολουθούς του Διόνυσου, τις Μαινάδες, που γύριζαν σε εξαλλη κατάσταση στα βουνά και χτυπούσαν τα τούμπανα τους. Η θέση «τουμπανάρια» σήμερα ίσως να προέρχεται από αυτή τη λατρεία. Στις γιορτές ετούτες διατηρείται μια ανάμνηση της «ωμοφαγίας», γιατί όταν έβρισκαν κατσίκι το έσφαζαν και το έτρωγαν για να πάρουν δύναμη από το θεό και να γίνουν «ένθεες».

Σ' αυτή την εξέλιξη βλέπουμε μια διαπλοκή των μύθων και ανάλογα με τη φυλετική ομάδα προβάλλεται και ο αντίστοιχος θεός. Θα μπορούσαμε όμως, προσπαθώντας να βάλουμε μια «τάξη» στην εξέλιξη των κυριάρχων του ιερού, να πούμε ότι στην αρχή είναι η Μητέρα Γη με μάντιδα τη Δάφνη, η Δήμητρα, ο Ποσειδώνας και η Θέμις. Μετά ο Πύθωνας και ο Διόνυσος και τέλος ο Απόλλωνας. Οι παλαιοί όμως θεοί διατήρησαν τα ιερά τους και τη λατρεία τους. Τα ονόματα του τόπου (Θυία, Πυθώ, Δελφοί), τα ονόματα των θεσώνων (Κασταλία, Παρνασσός κ.ά.), τα ονόματα των θεών (Γη, Πύρρος, Διόνυσος, Απόλλωνας, Αθηνά κ.λπ.) και οι μύθοι που έχουν πλαστεί γύρω από αυτά και που απαιτούν προϊστορικές πραγματικό-

τητες εμπλουτισμένες και παραλλαγμένες με το πέρασμα των αιώνων, είναι η γοητευτική μυθολογία γύρω από το Μαντείο των Δελφών. Όλοι ήθελαν να έχουν οι παραδόσεις τους δελφική προέλευση ή σύνδεση και, θα έλεγε κανείς, και έγκριση της δελφικής θεολογίας-ιερατείου.

Μαντεία-χρησμός

Μαντική δεν είναι μόνο η ιδιότητα να μαντεύεις αλλά και η ικανότητα να ερμηνεύεις τη θέληση του θεού, ο οποίος «σημαίνει», φανερώνει.

Τη μαντική ασκούσαν φυσικά προικισμένα άτομα, που στο όνομα του θεού απαντούσαν στις αγωνίες του ανθρώπου παρουσιάζοντάς του τη γνώμη ή τη θέληση του θεού, εφόσον δεν υπήρχε ιερό βιβλίο ή θρησκευτικοί κανόνες που να συμβουλευόταν οι άνθρωποι και να μαθαίνουν τι ο θεός «προσβέβει».

Αυτή ήταν η αρχική ανάγκη της δημιουργίας του μαντείου: να βοηθηθούν οι άνθρωποι σ' έναν κόσμο με ανεξέλεγκτες δυνάμεις και αβεβαίο μέλλον. Γι' αυτό και τα μαντεία απέκτησαν μεγάλη δύναμη και επηρέασαν την ιστορία και την εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας. Παρά τα επιτεύγματα της επιστήμης σ' όλους τους τομείς, η μαντική υπάρχει και τώρα και σε μερικές κοινωνίες ανθεί. Ο καφές, τα χέρια, τα άστρα κ.ά. χρησιμοποιούνται με την ελπίδα να λύσουν(;) τα προβλήματα του σημερινού ανθρώπου.

Στους Δελφούς χρησιμοποιούνταν όλους τους γνωστούς τρόπους μαντείας. Η Αθηνά και μετά οι Νύμφες Θυίες έρχονταν τα πετροβάκια. Ο ήρωας Παρνασσός προσήρπε βλεπόντας το πέταγμα των πουλιών. Τη φωτιά και τη θυσία χρησιμοποιούσαν ντόπιοι ιερείς, οι Πυρκόοι. Τα εντόσθια και τα όνειρα ο Δελφός και ο Αμφικτύονας.

Η πιο σημαντική όμως μαντεία ήταν του Απόλλωνα που την έδινε με την Πυθία. Τη διαδικασία της χρησμοδότησης και το τι γινόταν στο όδυο του ναού όπου ήταν η Πυθία, το χάσμα με τις αναθυμιάσεις, το «λάλον ύδωρ», ο ομφαλός, δεν τα γνωρίζουμε. Η ελληνική θρησκεία, το Δωδεκάθεο, δεν είχε τίποτα το μυστικιστικό και

απόκρυφο, όπως και το Μαντείο με τις διαδικασίες του. Όλα ήταν φανερά και γνωστά, και επειδή οι αρχαίοι δεν έκαναν αρχαιολογία ούτε έγγραφα ιστορία για το μέλλον, δεν υπήρχε λόγος να διηγηθούν και να περιγράφουν κάτι που ήταν γνωστό σε όλους. Έτσι έχουμε σποραδικές μόνο μαρτυρίες και είναι δύσκολο να αναπαραστήσουμε με σιγουριά τη διαδικασία της χρησιμοδοσίας.

Στις αρχές η Πυθία χρησιμοδοτούσε μια φορά το χρόνο, στις 7 του μηνός Βυσίου (Φεβρουαρίου), τη μέρα που γεννήθηκε ο Απόλλωνας και αργότερα κάθε 7 του μηνός, εκτός από τους τρεις μήνες που ο Απόλλωνας έφρευε για καθαροί στα Τέμπη και έμενε κυρίαρχος του ιερού ο Διόνυσος. Οι μέρες όμως ήταν λίγες, η χρησιμοδοσία ήταν ακριβή και μόνο οι πόλεις και οι πλούσιοι μπορούσαν να πληρώσουν. Γι' αυτό υπήρχε η κληρομαντεία και δινόταν απάντηση σε ερώτηση με δύο επιλογές, π.χ. να κάνω αυτό ή εκείνο; Η Πυθία τραβούσε δημόσια έναν από τους δύο κλήρους. Αυτή η χρησιμοδοσία στοιχίζει 6 έως 10 φορές φθηνότερα και τη χρησιμοποιούσαν οι ιδιώτες αλλά δεν είχε ιδιαίτερο βάρος. Για να δοθεί η επίσημη χρησιμοδοσία, που ήταν ακριβή και είχε ταλαιπωρία, λόγω του πλήθους των προσερχομένων, υπήρχε μια διαδικασία. Όσοι θα ζητούσαν χρησμό ονομάζονταν **θεοπρόποι** και έπρεπε να πλυθούν στην Κασταλία για εξαγνισμό. Με τα νερά της Κασταλίας πλένονταν επίσης η Πυθία, οι ιερείς, το προσωπικό του ναού και πλένονταν και ο ναός. Έπειτα ο θεοπρόπος πήγαινε στο ναό όπου στο βωμό του κατέθετε για πληρωμή μια ακριβή πίτα (πέλανο). Οι ιερείς έπειτα κατάβρεχαν μια κατσίκα, γιατί από κατσίκα βρέθηκε το χόσμα και ιδρύθηκε το Μαντείο, και αν αυτή ανατρίχιαζε, οι οιωνοί ήταν καλοί και μπορούσε να δοθεί χρησμός. Η κατσίκα θυσιαζόταν στο βωμό του ναού ενώ οι θεοπρόποι, μαζί με τον πρόενο της πόλης τους, θυσίαζαν γίδια ή πρόβατα στην ιερή εστία. Ένα μέρος από τα ζώα (τα καλύτερα) τα έπαιρναν οι κάτοικοι των Δελφών. Στη συνέχεια οι ιερείς έδιναν την άδεια στην Πυθία να μπει στο ναό, όπου καπνίζονταν με φύλλα δάφνης και κριθάλευρο στην ιερή εστία, μασούσε φύλλα δάφνης ή

έπινε ιερό νερό για να εμπνευστεί, και ανέβαινε στον τρίποδα που βρισκόταν στο «άντρο». Πιθανώς ούτε ο θεοπρόπος, που «έπρεπε να κάνει αγνές σκέψεις», ούτε ο **προφήτης**, βοηθός των ιερέων, που συνόδευσε τον θεοπρόπο, έβλεπαν τίποτα. Ο προφήτης άκουγε τις άναρθρες και ακατάληπτες κραυγές της Πυθίας, τις κατέγραφε και τις έδινε στους ιερείς για «ερμηνεία». Οι χρησμοί, που ήταν εξάμετροι στίχοι, δινόταν σφραγισμένοι στους θεοπρόπους που τους πήγαιναν σε κάποιον για εξήγηση. Δε γνωρίζουμε αν τα ψελλίσματα της Πυθίας είχαν κάποιο νόημα ή αν τα είχαν υποδείξει οι προφήτες ή οι ιερείς. Το πιθανότερο, εφόσον η Πυθία ήταν αμόρφωτη, την όλη δουλειά να την έκαναν οι ιερείς, και για το γόητρο του Μαντείου, μη τυχόν και πέσουν έξω στην πρόβλεψη, έδιναν χρησμούς αμφιλεγόμενους, ώστε αν έπεφταν έξω να μπορούν να ισχυριστούν ότι οι ενδιαφερόμενοι έκαναν λάθος στην ερμηνεία. Εξαιτίας των αμφιλεγόμενων χρησμών ο Απόλλωνας λεγόταν και «Λοξίας». Φυσικά, όταν ο χρησμός δεν ικανοποιούσε, ξαναζήτησαν η κατέληγαν σε άλλο Μαντείο.

Από τα μέσα του 5ου αι. άρχισε να αμφισβητείται η μαντεία με τους σοφιστές, και έπειτα, με την επικράτηση του ορθολογισμού δόθηκε ισχυρό κτύπημα στο Μαντείο. Σχολίαζαν, ειρωνεύονταν και αμφισβητούσαν το θεό. Με την ειρήνη που επέβαλαν οι Ρωμαίοι (Pax Romana) σταμάτησαν οι συγκρούσεις μεταξύ των Ελλήνων και σταμάτησαν οι πόλεις, οι πλούσιοι «πελάτες», να ζητούν χρησμούς και τα έσοδα του Μαντείου έπεσαν. Ο Πλούταρχος, ιστορικός και ιερέας του Μαντείου –σώζεται στήλη με το όνομά του–, πίστευε ότι η παρακμή του Μαντείου οφειλόταν στη μείωση των αναθυμιάσεων του χόσματος.

Πυθία

Ο Απόλλωνας σε όλα τα Μαντεία του χρησιμοποίησε άντρες μάντιες.

Μόνο στους Δελφούς, επειδή, όπως φαίνεται, ήταν ισχυρές οι ρίζες της μητριαρχίας, χρησιμοποίησε γυναίκα, την Πυθία. Είτε του επιβλήθηκε είτε συμββάστηκε με

τους παλιούς κυρίαρχους του Μαντείου, τις γυναίκες θεότητες, κρατώντας όμως όπως φαίνεται και τα «ήνια», δεν επέτρεπε την είσοδο στο άδυτο των γυναικών (μίασμα) που έπαιρναν χρησμό με τον προφήτη. Αρχικά υπήρχε μόνο μία Πυθία, όπως και στα χρόνια της ρωμαϊκρατίας που το ιερό ήταν σε παρακμή. Στην ακμή του όμως το ιερό χρησιμοποιούσε έως και τρεις Πυθίες ώστε να υπάρχει αντικαταστάτρια για οποιοδήποτε λόγο. Ήταν γυναίκες από τους Δελφούς, όπως και όλοι όσοι φρόντιζαν το ιερό, από ευσεβείς οικογένειες, και τις διάλεγε από μια ομάδα γυναικών οι οποίες φρόντιζαν να μη σβήσει η ιερή φλόγα του ναού, «η κοινή εστία των Ελλήνων». Η ηλικία τους ήταν πάνω από 50 χρόνων αλλά γυνόντουσαν σε νέες, σ' ανάμνηση του γεγονότος ότι όσες υπηρετούσαν αρχικά ήταν νέες, αλλά μετά από κάποιες περιπτώσεις ερωτισμού καθιερώθηκε να είναι πάνω από 50 χρόνων. Η Πυθία ήταν αμόρφωτη, απλοϊκή και πιθανώς επηρεζόταν από την όλη ατμόσφαιρα, υποβαλλόταν, και θα έφθανε σε κατάσταση εκτασιασμού βγαίνοντας άναρθρες κραυγές. Γι' αυτό, όπως φαίνεται, οι χρησμοί ήταν δημιουργήματα των ιερέων, οι οποίοι πρέπει να γνώριζαν πολλά από την κοινωνική και πολιτική κατάσταση ώστε να δίνουν έστω και αμφιλεγόμενους, χρησμούς, που να μην κλονίζουν τη φήμη του Μαντείου. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που έγιναν απόπειρες δωροδοκίας της Πυθίας. Αυτό σημαίνει ότι έπαιξε κάποιο ρόλο στη διαμόρφωση του χρησμού.

Απόλλωνας-Διόνυσος

Ο κυριότεροι θεοί του Δελφών ήταν γιοι του Δία, ήρθαν από την Ανατολή ή την Κρήτη, αλλά και οι δύο μαντικοί θεοί, ήττα είχαν αντίθετες ιδιότητες. Διόνυσος και Απόλλωνας. Ο πρώτος ήταν μητριαρχικός θεός, πολύ παλαιότερος από το δεύτερο. Ο Απόλλωνας, νεότερος θεός, πατριαρχικός, λέγεται ακόμη ότι ήρθε από το βορρά μαζί με τους Δελφούς. Ο Αριστοτέλης τους ταυτίζει με το βορρά παλιά χρόνια. Κι εδώ οι μύθοι μπλέκονται. Ο Διόνυσος ταυτίζεται με τον Πύθωνα, που σκότω-

σε ο Απόλλωνας και θάφτηκε στο άδυτο κάτω από τον ομφαλό. Ο Διόνυσος είναι θεός της γιομότητας, της αναγέννησης της φύσης, των εποχών που αντιπροσωπεύουν τα τέσσερα στάδια της ζωής του ανθρώπου: Άνοιξη (γέννηση), καλοκαίρι (γιομοποίηση), φθινόπωρο (φθωρά), χειμώνας (θάνατος). Τα στάδια αυτά αποτελούν το θείο δράμα με το θείο βρέφος που πεθαίνει και ξαναγεννιέται, συμβολίζοντας τον ετήσιο κύκλο ανανέωσης της φύσης. Θεός των οργιαστικών τελετών και της μαίας, παραμερίστηκε από τον αριστοκρατικό Απόλλωνα, που αντιπροσώπευε την ανόγνωση και την τάξη, που κατάργησε την εκδίκηση για τα εγκλήματα και επέβαλε την κάθαρση και τον εξαγνισμό μετά από κρίση του Μαντείου, εισάγοντας έτσι τη δικαιοσύνη στο εθμικό δίκαιο. Ο Απόλλωνας περιορίζει τη «μαϊαία» των ερωτών του Διόνυσου. Δεν μπόρεσε όμως να τον εκδιώξει από το ιερό. Έτσι, όταν ο Απόλλωνας πήγαινε στη Θεσσαλία για κάθαρση και έλειπε τρεις μήνες από το Μαντείο, κυρίαρχος ήταν ο Διόνυσος. Ο Απόλλωνας, που αντιπροσώπευε την αρμονία και την τάξη, τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού πνεύματος, ονομάζονταν και Φοίβος (θεός του φωτός), Μουσαγέτης (ηγέτης των Μουσών), Πύθιος (εξαγνιστής του κακού) και, όπως είπαμε, Λοξίας. Η πάλη Απόλλωνα και Διόνυσου αντιπροσωπεύει ασφαλώς συγκρούσεις φυλετικών ομάδων που έρχονται διαδοχικά στον ελληνικό χώρο. Το ίδιο αντιπροσωπεύει και η διαμάχη Ηρακλή - Απόλλωνα. Όταν το Μαντείο αρνήθηκε στον Ηρακλή χρισμό για να ιδρύσει δικό του Μαντείο, αυτός θύμωσε και άρπαξε τον τρίποδο του Απόλλωνα (η διαμάχη αποδίδεται θαυμάσια στο αείωμο του Θηραουρού των Σιφνίων).

Πύθια

Τα Πύθια ήταν γιορτές προς τιμήν του Απόλλωνα, για να τον τιμήσουν για το φόνο του Πύθωνα, του παλιού και κακού φύλακα του ιερού. Γι' αυτό γίνονταν κάθε οκτώ χρόνια, όσα πήγε ο Απόλλωνας στη Θεσσαλία για εξαγνισμό. Μετά τον α' ιερό πόλεμο γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια με ιδιαίτερη

λαμπρότητα. Αρχικά τελούνταν κυρίως μουσικοί αγώνες, γιατί η μουσική ήταν μια από τις κυριότερες ιδιότητες του Απόλλωνα, και γίνονταν στο θέατρο.

Γιορτάζονταν με θυσίες, πομπές και συμπόσια. Έπειτα εξελίχθηκαν και σε γυμνικούς αγώνες, που γίνονταν στο Στάδιο, και σε ιππικούς αγώνες, που γίνονταν στο Κρισαίο πεδίο και αργότερα στο Στάδιο.

Με τον καιρό τα Πύθια απέκτησαν σπουδαιότητα όση και οι Ολυμπιακοί, με τρίμηνη εκκευρία για τη διεξαγωγή τους, αλλά δυστυχώς δεν έφευγε ούτε το πρόγραμμα δύο ούτε τη διάρκειά τους. Οι **ιερομνήμονες** είχαν την εποπτεία τους. Φυσικά ιεροτελεστίες θυσίες κ.λπ. θα ήταν στο πρόγραμμα, ένα στεφάνι από φοινικά ή δάφνη των Τεμνίων ήταν το βραβείο και η αναγραφή στους πίνακες των ονομάτων των νικητών. Αντιπροσωπείες έφθαναν από όλες τις πόλεις για συμμετοχή στις γιορτές.

Η **Αθηναϊκή Πυθαΐδα** ήταν η σπουδαιότερη αντιπροσωπεία και στο θέατρον των Αθηναίων σώθηκαν δύο ύμνοι με μουσικά σύμβολα, που έψαλλαν οι Πυθαΐστες στα 138 και 128 π.Χ. (βλ. σελ. 00). Στους Δελφούς γίνονταν και άλλες γιορτές προς τιμήν διαφόρων γεγονότων που είχαν σχέση είτε με το θεό είτε με την ιστορία του ιερού.

Στον Απόλλωνα ήταν αφιερωμένες τα **Δελφίνια**, σ' ανάμνηση της μεταμόρφωσής του σε δελφίνα, τα **Θαργήλεια**, επειδή θέραιπε τους λοιμούς, και τα **Θεοφάνια**, για την επιστροφή του από τα Τέμνη μετά τον καθαρισμό του.

Η σπουδαιότερη όμως γιορτή ήταν τα **Σεπτήρια** ή **Στεπήρια**, που γίνονταν στην Άλω (περιοχή μπροστά στη στοά των Αθηναίων) και αναπαριστούσαν το φόνο του Πύθωνα από τον Απόλλωνα, τον οποίο παρίστανε ένα παιδί που ζούσαν και οι δύο του γονείς. Το παιδί τόξευε το δράκοντα, που ήταν σε αχυρένια καλύβα, και οι ιερείς, αφού έβαζαν φωτιά στην καλύβα και αναποδογύριζαν ένα τραπέζι, έφευγαν μαζί με τον Απόλλωνα-παιδί για καθαρισμό και θυσίες στα Τέμνη. Από εκεί, αφού μάζευαν δάφνες για τα στεφάνια των νικητών των Πυθίων, δαφνοστεφανωμένοι επέστρεφαν. Η γιορτή γινόταν κάθε οκτώ χρόνια.

Αργότερα αμφισβητήθηκε ότι είχε σχέση με το φόνο του Πύθωνα και υποστηρίχτηκε πως η καλύβα που καίγεται ήταν η κατοικία του Βασιλιά και ότι η γιορτή συμβόλιζε την κατάργηση της μοναρχίας και την εμφάνιση της δημοκρατίας, την ανανέωση της κοινότητας. Προς τιμήν του Διόνυσου γίνονταν ο **Αικνίτης** κάθε οκτώ χρόνια, που συμβόλιζε την αναγέννηση της φύσης, η **Χάριλα**, επίσης κάθε οκτώ χρόνια, με τον ίδιο συμβολισμό, η **Ηρωίς** προς τιμήν της μητέρας του θεού Σεμέλης, κι αυτή κάθε οκτώ χρόνια, και τα **Δαδοφόρια**, μαιναδικές οργιαστικές τελετές στον Παρνασσό ανά διετία, με σαφή ζώου και ωμογραφία από τις ακολούθους του Διόνυσου, της Μαινάδας. Η «θυσία Αίγλη» γίνονταν για να τιμήσουν τη σωτηρία των κατοίκων των Δελφών από τον κατακλυσμό του Δευκαλίων. Λίκοι τους οδήγησαν στον Παρνασσό όπου ιδρύσαν τη Λυκάρεια.

Επίσης γιορτάζονταν τα **Ευμνεία**, λαμπαδηδρομία από το Γυμνάσιο έως το βωμό του Απόλλωνα, τα **Σωτήρια**, με μουσικούς αγώνες για τη σωτηρία από τους Γαλάτες, και τα **Ελαφροβόλια** για τη νίκη τους κατά των Θεσσαλών πριν από τους Περσικούς πολέμους.

Αμφικτυονία

Ο σπουδαιότερος ουσιαστικός και ιστορικός θεσμός που δημιουργήθηκε στην αρχαιότητα και που πολλοί τον παρομοιάζουν με τον σημερινό Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε) είναι ο θεσμός της Αμφικτυονίας. Επρόκειτο για θρησκευτική ένωση 12 φυλετικών ομάδων που διέ της Άρης και την Πελοπόννησο, που αργότερα εξελίχθηκε σε πολιτική ένωση.

Ήσαν οι Δελφείς, Θεσσαλοί, Περραιβοί και Δόλοπες, Μαγνήσιοι, Αιτωάνες, Μαλιείς, Αχαιοί Φθιώπιδες, Βοιωτοί, Φωκίειδες, Λοκροί (Ανατολικοί και Δυτικοί), Ίωνες (Αθηναίοι και Ευβοείς), Δωριείς (της Δωριδας και της Πελοποννήσου).

Έδρα της Αμφικτυονίας ήταν το ιερό της Δημητρας στην Αθήνη, στις Θερμοπύλες, και μετά τον πρώτο ιερό πόλεμο στην Αθήνη συνεδριάζαν την άνοιξη (εαρινή πύλα), και το φθινόπωρο στους Δελφούς (οπωρινή πύλα), όπου

τον 4ο αι. χτίστηκε ειδικό κτήριο, η Πυλαία, δυτικά του ιερού (το σημερινό νεκροταφείο).

Η Αμφικτιονία, μετά τον πρώτο Ιερό πόλεμο (600-590 π.Χ.), ανέλαβε τον έλεγχο του ιερού με εντολοδόχους τους κατοίκους των Δελφών, που ήταν ανεξάρτητη πόλη και η μόνη σχέση που είχαν με το ιερό ήταν ότι προμήθευαν τους ιερείς, την Πυθία και το προσωπικό που διεκπεραιώνει όλες τις εργασίες του ιερού.

Η οργάνωση αρχίζει να μας είναι γνωστή από τον 4ο αιώνα π.Χ., χάρισε δυο μαρτυρίες:

- τις αγορεύσεις του Αισχίνη που τον Δημοσθένη στις μεγάλες πολιτικές δίκες που τους έφεραν αντιμέτωπους, τη δική **Περί Πρεσβείας** και τη δική **Περί του Στεφάνου**. Οι υποθέσεις του ιερού και κυρίως ο Γ' Ιερός πόλεμος, που έφερε αντιμέτωπους μεταξύ 356 και 346 π.Χ. τους άλλους Αμφικτιόνες και τους Φωκιδείς, που είχαν καταλάβει διά της βίας το ιερό, είχαν παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στους πολέμους μεταξύ του Φιλίππου της Μακεδονίας και των Αθηναίων, και κάθε ρήτορας αισθανόταν, ευτυχώς για μας, την ανάγκη να εξηγήσει στους Αθηναίους τι είναι η Αμφικτιονία.

- τους **Λογαριασμούς** της ανοικοδόμησης του ναού τον 4ο αιώνα. Μετά το σεισμό του 373, έπρεπε να ανοικοδομηθεί ο ναός του Απόλλωνα. Ήταν μια μακρόχρονη και δύσκολη επιχείρηση, που επέπληκται ακόμη περισσότερο με τον Ιερό πόλεμο. Οι δαπάνες, που μοιράστηκαν ανάμεσα στην πόλη των Δελφών και τους Αμφικτιόνες, χαράχθηκαν προσεκτικά πάνω σε στήλες. Οι επιγραφές αυτές, που γυμίζουν ένα τόμο πάνω από 300 σελίδες, αν και είναι πολύ ακρωτηριασμένες, δίνουν πλήθος πληροφοριών σχετικά με τους θεσμούς της Αμφικτιονίας.

Ο έλεγχος του ιερού έδινε δύναμη και γόητρο στην Αμφικτιονία και επηρέαζε τη λήψη αποφάσεων ακόμη και τη ζωή των πόλεων. Εξαιτίας αυτού η Αμφικτιονία είχε αποκτήσει εκτίμηση και σεβασμό και γίνονταν πολλές φορές ο διαπτητής μεταξύ των πόλεων-κρατών. Την Αμφικτιονία διοικούσε το **Αμφικτιονικό συνέδριο**, που ήταν: α) 24 αντιπρόσωποι (2 από κάθε φυλή), β) οι **ιερονήμονες**, νόμιμοι αντιπρόσωποι εκλεγ-

μένοι με κλήρο, που ήταν υπεύθυνοι για όλα, και τα Πύθια και την εκεχειρία την εποχή των αγώνων,

γ) οι **πυλαγόρες** ή **αγορατοί**, εκλεγμένοι για ένα χρόνο, που υπερασπιζόνταν τα συμφέροντα των πόλεων τους στην Αμφικτιονία, δ) 1 γραμματέας και 1 ιεροκήρυκας, και ε) η **αμφικτιονική εκκλησία**, που δεν είχε καμία δύναμη και στην οποία λάβαιναν μέρος οι ιερονήμονες, οι πυλαγόρες και όσοι βρίσκονταν στο ιερό κατά τη διάρκεια της σύγκλησής της. Εξέδιδε μόνο ψηφίσματα.

Οι αποφάσεις της Αμφικτιονίας ήταν υποχρεωτικές για τα μέλη της και ο εκάστοτε ισχυρότερος στην Ελλάδα επηρέαζε την Αμφικτιονία και επεβίβαζε και τη θέλησή του. Έτσι βλέπουμε ότι τον 6ο αι. κυριαρχούν οι Θεσσαλοί, έπειτα οι Σπαρτιάτες επί δύο σχεδόν αιώνες, μετά τη μάχη των Λεύκτρων το 371 π.Χ. οι Βοιωτοί, μετά το 346 π.Χ. ο Φίλιππος («η Πυθία φιλιππίζει»), τον τρίτο αιώνα οι Ατταλοί, και από το 168 π.Χ. οι Ρωμαίοι. Η Νικόπολη, στα χρόνια του Αυγούστου, μίμηκε στην Αμφικτιονία και οι ψηφοί έγιναν 30. Ο Αδριανός επέβαλε νέα ένωση των Ελληνών, το Πανελλήνιο, και η Αμφικτιονία άρχισε να παρακμάζει. Το σύμβολο της ρωμαϊκής κυριαρχίας στο ιερό ήταν ο «αρχιερέας των Σεβαστών», που έσπυτε την παρηκμασμένη Αμφικτιονία. Όπως και στο Μαντείο, η Ραχ Romana κατέστησε άχρηστο το θεσμό της Αμφικτιονίας, εφόσον δεν επιτρέπονταν διαμάχες και ανταγωνισμοί από την ισχυρή Ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Βιβλιογραφία

1. P. Amandry, La mantique apollinienne à Delphes, Arno Press, New York 1975.
2. Bulletin de Correspondance Hellénique, 1965, σ. 307 κ.ε., 1981, σ. 673 κ.ε. et passim.
3. Α. Γεωργίου, Ελληνική Μυθολογία, «Οκεανός», Αθήνα.
4. Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμος Α' Ζ', λέξη Δελφοί, «Εκδοτική Αθηνών».
5. Π. Λεκατσός, Διώνυσος, Σχολή Μωραΐτη, 1971.
6. M. Nilsson, History of Ancient Greek religion, Clarendon Press, Oxford 1963.
7. M. Nilsson, Η μυκηναϊκή προέλευση της ελληνικής μυθολογίας, ελλην. με-

- τάφραση, εκδόσεις «Δωδώνη», 1979.
8. H. W. Parke, Τα Ελληνικά Μαντεία, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1979.
  9. Πουσανία, Βοιωτικά και Φωκικά, Σχολία Παπαγατζή, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1981.
  10. P. Themelis, Delphes (guide), Ekdotike Athenon, 1980.
  11. R. Flacelière, Greek Oracle, Elek Book, London 1965.
  12. J. Fontenrose, The Delphic Oracle, University of California Press, Berkeley 1978.
  13. J. Fontenrose, Python, University of California Press, Berkeley 1980.
  14. J. Roux, Delphes, son oracle et ses dieux, «Les Belles Lettres», Paris 1976.
  15. G. Daux, Delphes, au II et au I siècle.
  16. H. W. Parke, D.E.W. Wormell, The Delphic Oracle, Vol. II.

Delphi and Greek Religion

V. Pendazos

The myth, closely interlaced with Delphi, has been perfectly nourished by the surrounding landscape. The first oracles are delivered by the Mother-Earth, which is ousted by Apollo, the symbol of divine order and light. The original myth is gradually developed and enriched since all desire from their past and traditions to be derived from or be related to Delphi, even through an oracle.

All the known ways of prophesying have been used in Delphi, finally however the oracle given by Apollo through Pythia is the one that prevailed. Although in all Apollo's oracles men were the vehicles of the god, in Delphi where matriarchy was deeply rooted a woman had been chosen as the god's medium. Every Pythia, a title not a name, had to be over fifty years of age, illiterate and naive, as to deliver the foretelling through anarthous cries, which were later interpreted by the priests.

The two major gods in Delphi were Dionysus (matriarchy) and Apollo (patriarchy) who managed to set aside his brother but not to replace him altogether. Apollo by establishing the purification — after a judgement of the oracle — introduced the idea of justice in the customary law.

A number of feasts were celebrated in Delphi, some dedicated to certain sacred events, others to the god. Pytheia, the most famous and popular feast, was celebrated every four years (originally eight), and had a distinct musical character, since music was a characteristic property of Apollo. Finally, the important institution of Amphichyony, that has been often successfully compared to the United Nations, was introduced in Delphi for the first time.